

KIND IN OORLOGSTIJD

Jan Gouka

Bezetting

Mensen die de bezettingstijd door de Duitsers onder Hitler niet hebben-meegemaakt omdat zij toen nog niet waren geboren, denken soms dat men toen vijf jaar lang honger heeft geleden. Of dat men toen vijf jaar lang onder een soort terreur heeft geleefd. Wat dat laatste betreft, de meeste mensen pasten zich keug aan en werven daarom lange tijd zelf ook met rust gelaten. Tenminste, als men niet tot een groep behoorde die de nationaal-socialisten wilden uitroeien. Dat waren in de eerste plaats de joodse mensen, Nederlandse of vóór 1940 uit Duitsland gevluchte Duitse joden. Ook zigeuners werden vervolgd en ook de mensen die behoorden tot de Jehova Getuigen. Voor hen werd hoe zij zich ook gedroegen, de situatie naarmate de Tweede Wereldoorlog en dus de bezetting langer duurde, onhoudbaar. Verder natuurlijk de mensen die zich hoe dan ook verzetten tegen de maatregelen van de Duitse bezetter van ons land.

De overgrote meerderheid van ons volk probeerde echter die tijd door te komen op een zo gunstig mogelijke manier, ongeacht of men sympathiseerde met het nationaal-socialisme of juist niet. Men dacht er niet aan zich te verzetten, ook niet als men het met de genomen maatregelen helemaal niet eens was. Ook als men er vast van overtuigd was dat er door een geallieerde overwinning ten slotte een einde zou komen aan de Duitse bezetting, bleef men passief op dat einde wachten. De generaties-lang gekweekte Nederlandse 'burgerzin' speelde hen parten. Dat was zelfs bij de overgrote meerderheid van de joodse Nederlanders het geval die zich zolang mogelijk 'legaal' gedroegen en de voorschriften die hen naar de ondergang leidden, braaf opvolgden. Achteraf heeft men hen daar soms op aangekeken, maar niemand die die tijd met heeft meegemaakt, kan zich eigenlijk een voorstelling vormen hoe hij of zij zelf dan en toen gereageerd zou hebben. Onvoorstelbaar zijn de gebeurtenissen voor velen die niet in die tijd en omstandigheden in het Nederland van toen hebben geleefd.

Op de bon

Wat betreft de voedselvoorziening van de bevolking, die werd net als zoveel dingen op ander terrein, heel langzaam van minder goed tot slecht, maar dat ging bijna onmerkbaar. De distributiemaatregelen waren trouwens niet van de Duitse bezetters afkomstig, maar van de

Nederlandse autoriteiten. De eerste daarvan werden genomen al vóórdat de Duitse bezetting begon. Toen na de Duitse inval in Polen Frankrijk en Groot-Britannië het Deutsche Reich een ultimatum stelden dat inhield dat men onmiddellijk de Duitse opmars in Polen moest staken en dat het Duitse leger het grondgebied van de Poolse Republiek moest verlaten en Duitsland de tijd waarbinnen dat ultimatum moest worden beantwoord liet verstrijken, beschouwden Frankrijk en Groot-Britannië zich in staat van oorlog met Duitsland. Dat was in de herfst van 1939 en de Nederlandse regering reageerde daarop door het Nederlandse leger te mobiliseren. Ongeveer tegelijkertijd nam men de eerste maatregelen om de voedselvoorziening van het land ook gedurende die oorlog, waarin men hoopte, net als in de Eerste Wereldoorlog, neutraal te kunnen blijven, zeker te stellen.

Men kreeg een 'stamkaart' en al spoedig werden de eerste distributiemaatregelen getroffen. De suiker ging 'op de bon' en iedere Nederlander kreeg, afhankelijk van leeftijd en gezinssituatie, een bepaald rantsoen suiker toegewezen. Dat was zo ruim, dat bijvoorbeeld mijn moeder niet voor alle bonnen die zij voor ons gezin toegewezen kreeg ook suiker kocht, omdat wij die hoeveelheid ook 'normaal' niet gebruikten. Dat was niet in ieder gezin het geval en mijn moeder gaf de bonnen die zij over had, in die periode weg aan mensen die gewoon waren meer suiker te gebruiken.

Toen de bezetting een aanvang nam werden er aldra heel wat artikelen gedistribueerd en werd er ook al gauw, nog op een heel bescheiden manier, een illegale handel gedreven in bonnen die men 'over had', meestal omdat men geen geld genoeg had om de toegewezen quanta te kopen. Illegaal, omdat handel in distributiebonnen of in artikelen die 'op de bon' waren zonder die bonnen was verboden. In de eerste bezettingsjaren werden er wel al artikelen schaars, maar aan de zogenaamde 'eerste levensbehoeften' had men nog niet echt gebrek. Gek genoeg werden die schaarse artikelen zeer begerenswaard. Zo werd vóór de oorlog varkensvlees als een tweederangs soort vlees beschouwd. Toen de varkensstapel meteen na het begin van de bezetting werd afgeslacht (wegens het voedsel dat deze dieren nodig hadden, men kon ze niet als de koeien de wei in sturen), en die vleessoort daarom goedkoop werd, was dat nog meer het

geval] Daarna, toen varkensvlees schaars werd en bijna niet meer te koop was, werd het als een delicatessen beschouwd en mensen die het nooit hadden gegeten en er hun neus voor hadden opgetrokken, gingen veel moeite doen het te bemachtigen.

Dagboek

Op het moment dat Nederland door de Duitse inval bij de oorlog werd betrokken, was ik een maand tevoren 12 jaar geworden en ongeveer een jaar later ben ik begonnen een dagboek bij te houden waarvan het eerste gedeelte is weggeraakt. Vanaf maart 1943 is het dagboek bewaard gebleven en gedurende nog ongeveer een jaar schrijf ik zelden of nooit over schaars- te aan eten. Wel bijvoorbeeld dat mijn moeder voor mijn verjaardag koekjes had gebakken.

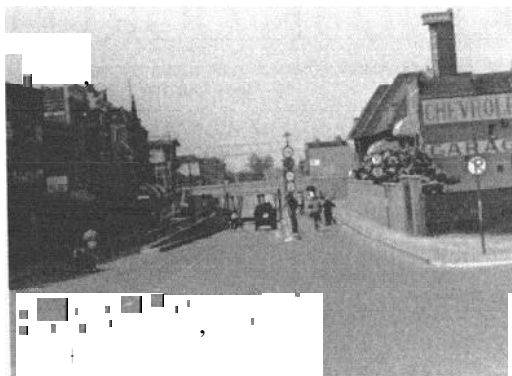
In die tijd kocht ik wel voor mijn moeder van een jongen op de Ambachtsschool, wiens vader een schildersbedrijfje had, een kilo zachte zeep die de vader van die jongen zelf had gemaakt. Mijn moeder was erg blij met dat initiatief van me. De zeep die toen nog te koop was, zogenaamd 'kleizeep', was een soort kleigrijns schuurmiddel dat eruit zag en aanvoelde alsof er zand in was verwerkt. Ook ging ik in die tijd om mijn schoenen te sparen, op klompen naar school.

Op 31 maart 1943 schrijf ik dat alle 20 jongens uit de klas op school voor de leraar 15 centen hebben gelapt om voor die bijeengebrachte 6 gulden voor die leraar voor zijn verjaardag een doosje sigaretten te kopen 'in de zwarte handel'. De normale prijs met een bon was in die tijd nog ongeveer een gulden.

Ook in die eerste periode kwamen er al mensen niet uit men het toegewezen rantsoen, maar bakker, slager en kruidenier leverden vaak toch en namen dan alvast de volgende en de daaropvolgende bon van de distributiekaarten in of hielden zelfs alle kaarten van het betreffende gezin in hun bezit. Het gaf dan ook nogal wat consternatie toen er ineens bonnen 'ongeldig' werden verklaard en op de kaart werden overgeslagen. Ik kende gezinnen die een tot twee maanden 'vóór' waren met het opmaken van hun bonnen.

Op 7 mei 1943 schrijf ik dat 'we' tweemaal zo lang met het toegewezen vleesrantsoen moeten doen. Ook dat ik verplicht ben mijn schoolboeken te kaften, maar dat ik 'heel de stad ben afgelopen', maar toch maar drie velletjes kaftpapier heb kunnen kopen.

In oktober 1943 schrijf ik dat er per week onder andere vijf sigaren op de tabaksbon kunnen worden gekocht en op 26 oktober is mijn moeder na een operatie uit het ziekenhuis geko-

De Spoorstraat in 1941
Foto. Die Goude

men en wegens die operatie krijgt zij eenmalig extra rantsoenen. Ik schrijf ook op hoeveel en wat:

Twee eieren,
500 gram havermouth,
100 gram boter en
drie en een halve liter melk.

We gaan met de schoolklas eind van dat jaar de Sikkensfabrieken bezoeken en kunnen daar koffie krijgen, maar moeten zelf melk voor in die koffie meebrengen. (Een jongen uit een dorp in de omtrek bracht toen een hele fles mee.) Wat die koffie betreft, daar schrijf ik vaker over en ook over thee, maar koffie en thee waren er al gauw niet meer. Men dronk in het algemeen koffie- en theesurrogaat. Als er ergens nog wel koffie of thee wordt geschonken, wordt dat 'echte koffie' of 'echte thee' genoemd.

Varkenshok

Ook moest overal voor in de rij gestaan worden. Voor een bon voor schoenen met houten zolen bijvoorbeeld: een 'bon-2'. Vis is nooit gedistribueerd, maar als het er eens was stond men er soms uren voor in de rij, soms nog tevergeefs ook, want dan was net de voorraad op als je aan de beurt was. Ik las eens in een reisbeschrijving over de situatie in de toenmalige Sowjet-Unie en die was voor mij gemakkelijk te begrijpen. Net 'onze' bezettingstijd. Ook een andere opmerking over de Sowjet-Unie was herkenbaar. 'De winkels zijn leeg, maar thuis hebben de meeste mensen van alles'. (Kort na de bevrijding deed ik mee aan een actie om -voor hongerende kinderen in Wenen- voedsel in te zamelen. Er werden bij die actie heel veel zakjes en zakken tarwe en rogge gegeven, nog 'over' van de hongerwinter.) Wij hadden toen ook thuis een konijntje, om als het een konijn was geworden, op te eten. Bedoeld voor de Kerst, maar

soms. zoals ons in de zomer van 1944 overkwam, gmg het beest iets mankeren en werd het gauw geslacht en toch opgegeten. Verder schrijf ik in die periode over vliegtuigen die bommen gooien en over de fronten waar de Duitsers en zelfs in het verre Oosten de Japanners al maar meer in het defensief geraken, maar pas in november over eten.

Ik maak me, met al mijn 16 jaren, ongerust

over de komende winter en noteer enige prijzen 'op de zwarte markt':

Een liter raapolie	55 gulden.
Een kilo suiker	35 gulden.
Een kilo zout	16 gulden.
Een doosje sigaretten	12 gulden.
Een pond vet-	30 gulden.
Een pond kaas	10 gulden.

Op 16 november spreek ik een jongen van mijn werk en die vertelt me, ik griezel nog na als ik het opschrijf, over erwten- en capucijnersoep van de Centrale Keuken. Daar kon je je bonnen inleveren en (als je geen kans meer zag van hetgeen er nog op te koop was, een maaltijd klaar te maken, en/ofl geen brandstof meer had om het eten te koken) een kant-en-klare maaltijd kopen.

Dan begin ik op te schrijven dat er mensen op hongertocht gaan. Eerst bij boeren in de omgeving van de stad, later moet men verderop. Tijdens de tocht onderweg moeten de 'etenhangers' ook zelf eten zien te krijgen of te kopen en soms genoeg nemen met een hele dag lopen op een appel en een beker melk. Als ruilobjecten nemen de mensen linnengoed of kleding mee, als zij dat nog hebben tenminste. Ook moeten zij de nachten onderweg doorbrengen onder erbarmelijke omstandigheden. Iemand vertelde me dat hij net als nog een paar anderen op zo'n nacht bij een boer zijn persoonsbewijs en zijn lucifers moest afgeven, waarna ze werden opgesloten in een varkenshok!

Op 23 december 1944 begin ik over ons konijn dat is geslacht en schrijf tevreden dat het beest 'een pond vet in had'. Daarna jammer ik dat er ook met de komende Kerst bijna geen bonnen 'zijn aangewezen', hoewel men dacht suiker en jam te kunnen kopen, maar er is alleen een bon voor peulvruchten aangewezen, maar die moet ingeleverd worden bij de Centrale Keuken.

Vervolgens, ik schijn dan over mijn weezin tegen de Centrale Keuken te zijn, noteer ik dat 'de mensen' op Eerste Kerstdag verwachten pap-toe te krijgen en 'een bal gehakt'!

Na de Kerst vertel ik van een oom die uit Voorburg is komen fietsen in de hoop in Gouda iets eetbaars op de kop te kunnen tikken, ver-geefs... en dat mijn vader en ooms nu in de vroege morgen 'de boer op gaan' om melk en dat nog kunnen kopen ook, omdat er officieel geen melk meer bij de boeren wordt gehaald en zij dat dus 'aan de deur verkopen'!

Pulpkoeckjes

Op vrijdag 29 december schrijf ik dat alle mannen en jongens tussen de 16 en de 40 jaar zich moeten melden voor 'de arbeidsinzet' in Duits-

VIER UUR

Wij kunnen onze Ne-
gewoonte, om het uur een kopje
thee te drinken. handhaven, want

NETTIE
ia
n e t e c h.

Practisch elk café, elke lunchroom
schenkt Nettie! wie het eenmaal
heeft geproefd, wil 't altijd hebben.

Als er later echte thee komt
gaat er weer, niets boven

'THEE
van
HILLING

42

Dinsdag 23de Januarie 1945

Gisteren voor't. eerst met een hoarse
geete; nou, 'tis een last hoor
maar je kan als by op tafel staats
en wel by lezen.

Vendredi 27 Januarie 1945

Stond gisteren in de kran dat het
broodrentsoen gehalveerd is.

Me krygen nu 500 gram brood per
hoofd per week. Lou 't werkelijk nog
voldoende zijn om niet dood te gaan?

't Is dat Barland tenminste wind
want anders hield geen mens zich meer
staande. In de Messenmakerssteeg zijn
twee mensen doodgebleven van honger.

Gisteravond hebben we een beetje rogge,
in water gegeten en wat aardappelen
met een rauw uitje een beetje rouw aard-
appelen water en een schieffe jas. Toch
nog een rijt maal.

land en dat velen dat nog doen ook. Hele rijen geduldig wachtenden bij het Arbeidsbureau op de hoek van de Turfmarkt en de Gouwe. Er is namelijk verteld dat er in Duitsland nog 'volop' te eten is en dat de familie van de vertrekkenden 'hun' bonkaarten zal mogen houden. Er zijn ouders die er daarom bij hun zonen op aandringen zich te melden. Mijn vader reageert anders en haalt dan voor mij een 'verklaring' (in het Duits gesteld) bij onze huisdokter (dokter Helleman) op de Tiendeweg), waarop staat dat ik aan ondervoeding lijd en bronchitis heb. Daar mijn vader dat echt heeft, kan ik dat aardig simuleren, denk ik. Mijn vader krijgt ook een verklaring en wordt door de dokter 'bevorderd' tot astmalijder.

Intussen moesten we ook naar de Centrale Keuken en schrijf ik verontwaardigd dat we voor dat vieze eten anderhalve gulden per week per persoon moeten betalen. Intussen hebben we thuis van suikerbieten een soort stroop gekookt, nadat ze door de vleesmolen tot puree waren gedraaid. De pulp wordt ook door velen gegeten, maar nadat we allemaal keelpijn van de 'pulpkoekjes' hebben gekregen, doen we niet meer aan deze maagvulling.

Dan beginnen de 'razzia's' en ik schrijf over een heleboel bekenden die zijn gepakt en weggevoerd naar Duitsland. Terwijl ik boven zit tijdens zo'n razzia komen er Duitse soldaten bij ons thuis binnen, maar mijn vader 'krijgt' een astma-aanval en mijn moeder wijst op de schoolportretten van mijn zusje en mij, die in fotostandaards op de schoorsteenmantel staan, waarna de soldaten zonder verder in huis te kijken, weer vertrekken. En daar tussendoor schrijf ik over het eten van de Centrale Keuken en de vieze boel daar, maar ik ga het hoe langer hoe smakelijker vmden!!

Opnieuw maak ik me ongerust. Op 19 januari schrijf ik: 'Hoe minder er komt van eten, dus hoe meer honger je hebt, zoveel te meer ga je aan iets lekkers denken. Vooral 's-avonds is het soms vreselijk, hoewel wij toch nog gelukkig zijn, want we hebben nog aardappelen en een klein beetje tarwe. Je kan soms zó erg naar een boterham met borer en worst of naar een stukje chocolade verlangen. Als ik terugdenk aan verleden jaar sta ik versteld hoe goed of we het toen nog hadden. Je wordt er koud van als je bedenkt dat je 't nu nog heilig (?) hebt, want misschien zullen we over een maand in leven moeten zien te blijven van een halve liter "keuken-eten"'.
 Een paar dagen later heb ik lekker gegeten van 'bonen die op capucijners leken' door mijn moeder gekookt met een stukje spek dat we hadden gekregen omdat we aan iemand grote

fietstassen hadden uitgeleend die daarmee op hongertocht was geweest.

Op 27 januari schrijf ik dat het broodrantsoen is gehalveerd tot 500 gram brood per persoon PER WEEK!! Daar moeten we ons geen brood zoals het er nu uitziet bij voorstellen, maar een kleigrijp, ongeveer 10 á 12 centimeter hoge keiharde of juist van binnen kleffe klomp, waarin door sommige bakkers behalve erwtenmeel ook nog zaagsel was verwerkt! Het rantsoen zou nog een keer worden verlaagd, tot 400 gram per persoon per week! Ook meld ik dat er in de Messemakerssteeg twee mensen van de honger zijn doodgegaan en vertel ook wat we, mijn ouders, zusje en ik, de avond tevoren hebben gegeten. Een beetje rogge in water gekookt, wat aardappelen met een rauw uitje en wat zout aardappelenwater. 'Toch nog een rijk maal', schrijf ik er bij.

Op 11 februari verwijt ik in mijn dagboek mijn vader (we hadden een winkel in tabaksartikelen) dat hij 'zo stom is geweest' om de artikelen die we in de winkel hadden, allemaal 'gewoon' (op de aangewezen bon) aan zijn klanten te verkopen, 'zodat we nu op zwart zaad zitten'. Maar ik prijs hem meteen er achteraan dat hij nu zo ontzettend zijn best doet om zijn gezin in leven te houden. Hij heeft dan net een flink stuk oude kaas (het krioelde van de maden en daarom werd het weggegeven) op de kop getikt en dat hebben we als een buitengewone lekkerlij opgegeten. Ik vertel ook dat er wel bonnen zijn aangewezen, bijvoorbeeld om vlees op te kopen, maar dat er in geen slagerij in de stad vlees te koop is op die bonnen.

Er zijn nog steeds mensen die genoeg eten hebben en brandstof om het klaar te maken, maar dat niet willen weten, bang er iets van aan een ander te moeten geven. Ook vertel ik van zo'n familie die echter 'om de bureu te misleiden' wei 'aan de Centrale Keuken is' en dat eten dan stiekem weggooit. Die man had het aan mijn vader verteld in de veronderstelling dat die, met tabaksartikelen 'achter de hand', ook ter camouflage met een pan in de rij stond bij de Centrale Keuken. Mijn vader mag nu ook stiekem bij die mensen dat eten komen halen. Mijn vader heeft ook het speelgoed van mijn zuster op een kar gezet en is daarmee naar Zevenhuizen gelopen waar hij er een mud aardappelen voor kreeg omdat het dochttertje van die boer net jarig was. Ook onze brandstof is op en mijn vader heeft het lege konijnenhok en de wringerbox van mijn moeder in stukken gehakt en opgestookt in de kachel. Hij heeft ook een pond kalfsvlees 'zwart' kunnen kopen voor 22 gulden. Er zijn in die tijd nog steeds mensen die daar een week voor moeten werken! Van het

Persoonsbewijs van Jan Gouka

extra 'Keukeneten' dat mijn vader stiekem gaat halen, komen nu ook een tante en haar dochter-tje mee-eten. Mijn zuster heeft een plank van een hek in de buurt gezaagd en mee naar huis gesleept. Ik schrijf opgetogen dat we wel voor een week hout hebben om de kachel mee aan te maken. Kolen hebben we nu ook, uit een sintelweg nabij de Steinkade geschept door mijn zus en mijn moeder.

Bevrijding

In maart tracht mijn moeder kleding te wassen met het laatste stukje toiletzeep dat we in huis hebben, maar dan komt half maart ook het 'Zweedse brood'. Via Delfzijl is er uit Zweden meel aangevoerd per schip en Goudse bakkers hebben daarvan brood gebakken dat na het regeringsbrood wel gebak lijkt. We krijgen er nog margarineboter ook bij en dat smaakt ook al zo heerlijk, maar daarna is er weer alleen regeringsbrood (dat ik al beschreven heb, zowel de kwaliteit als de kwantiteit) en het eten van de Centrale Keuken. Het 'Keukeneten' bestaat meestentijds eigenlijk nog maar alleen uit water met wat koolbladeren en wordt soep genaamd. Maar... er worden pakketten van het Rode Kruis beloofd, al zijn die er nog niet. Een paar dagen

later, eind maart, mopper ik dat er nu al een tweede levensmiddelenpakker is beloofd en we het eerste nog niet hebben ontvangen.

Mijn vader kon begin april een pond boter kopen voor 140 gulden, maar heeft dat geweigerd. We houden ons op de been met de vele goede berichten van het front en ik meld dan ook een hele reeks van plaatsen die door de geallieerden zijn veroverd, maar intussen verrekken we van de honger, zitten zonder electriciteit en gas en alleen tussen 9 uur en kwart vóór 10 des morgens komt er een straaltje water uit de kraan. Er zit geen druk op het water omdat 'iedereen' dan gaat tappen.

Intussen durf ik na de razzia's weer de deur uit en ga mee met mijn vader of mijn zus, melk kopen bij een boer op de Goejanverwelledijk, of kolen zoeken in sintelpaden. We gaan zelfs een keer kolen ruilen om mijn moeder weer aan wat zeep te helpen, zodat ze weer iets van onze kleding kan wassen. Het eten van de Centrale Keuken is echter vaak bedorven en zelfs in de toenmalige omstandigheden oneetbaar. Het gerucht dat we vanuit de lucht aan eten zullen worden geholpen, blijkt waar. Er wordt via de distributiedienst aangekondigd dat er, vermoedelijk bij Moordrecht, voedselpakketten zullen

worden afgeworpen door vliegtuigen. Tegen- over die hoop op voedsel, staat dan het feit dat we de extra porties eten van de Centrale Keuken van het gezin dat nog genoeg eten had, maar het niet wilde weten, niet meer krijgen en zo, met ups en downs, met hoop en wanhoop, halen we de BEVRIJDING!!!

Daarna vermeld ik dat we langzaam maar zeker meer buitenlands, dus vreemd, maar meestal lekker eten kunnen kopen. De *meat and vegetables* duid ik aan als een 'blik met iets erin dat ik niet weet hoe te beschrijven. Het lijkt op vlees met uien en aardappelen en het smaakt verdraaid lekker.' Ik vermeld er meteen bij dat iemand zo'n blik helemaal leeg heeft gegeten en ziek is geworden. Wat mijzelf betreft schrijf ik al op 19 mei dat mijn hongergevoel helemaal weg is en ik aan dat spul, met nog een paar 'Amerikaanse kaakjes', zoals ik dat dan uitdruk, 'dik genoeg' heb. Pas eind 1949-begin 1950 gingen de laatste artikelen {fietsbanden?} van de bon.

Voor we zo'n honger hebben geleden, lustte ik geen zuurkool. Kokhalzend heb ik het van de Centrale Keuken in de hongerwinter naar bin- nen gewerkt en na de oorlog vond ik de zuur- kool die mijn moeder toen weer op tafel bracht, erg lekker. Mijn zuster lustte voor de honger- winter graag rode bietjes, maar was van die we moesten eten van de Centrale Keuken zo vies geworden dat zij die nadien nooit meer wilde eten. Het merkwaardigste vond ik echter het eetgedrag van mijn vader die voor de honger- winterperiode bijna niets lustte, in die tijd wer- kelijk ALLES at en... nadat we weer redelijk goed te eten hadden, weer opnieuw niets lustte en als vanouds weer altijd over het eten zat te mopperen.

VERENIGINGSNIEUWS

BOEKBESPREKING

Het Fonds Goudse Glazen (opgericht 1938) heeft als doel belangstelling te wekken voor de prachtige Glazen van de St.-Janskerk en die interesse ook levend te houden. Het Fonds gaf eind 1997 twee gebrocheerde boekjes uit, die aan die doelstelling beantwoorden.

Henny van Dolder-de Wit
De Goudse Glazen in de Tweede
Wereldoorlog
Fonds Goudse Glazen, 1997
24 p., 12 ill., prijs f 10,-

"Slechts weinigen weten dat vrijwel alle Goudse Glazen gedurende de Tweede Wereldoorlog niet meer in de St.-Janskerk aanwezig waren" en "Anno 1997 is het precies vijf- tig jaar geleden dat het laatste Glas werd terug- geplaatst, een nieuw 'Bevrijdingsglas' werd onthuld en daarmee de St.-Janskerk weer was getooid met haar onvergelijkbare kleuren- pracht." Zo vertelt de inleiding.

In 1939 ontving de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen de nodi- ge volmachten voor de bescherming van monu- menten. Dit resulteerde onder meer in het bou- wen van bomvrije kluizen in de duinen en onder andere in de berging van de Goudse Glazen. Aanvankelijk maakte men zich over het laatste niet zo druk, omdat men erop vertrouwd was dat de naderende oorlog wel aan Nederland voorbij zou gaan. Maar als de oologsdreiging heviger wordt, wordt er toch gezocht naar Geschikte berguimten om de 2412 glaspanelen in onder te doen duiken.

In september 1939 wordt begonnen met het uit- nemen van de Glazen, die in houten kratten in bankkluizen (Glas 14, 15, 16), in kelders van geselecteerde boerderijen in de omgeving van Gouda, voornamelijk in Moordrecht en Zeven- huizen, worden opgeborgen. In april 1941 wor- den de laatste 41 kisten met glas opgeslagen in de bomvrije kluizen in de duinen bij Vogelenzang.

De schrijfster doet ons verslag van dit onder- duiken op de onderhoudende wijze, die wij van haar gewend zijn in woord en geschrift.

En gelukkig komen de Glazen terug, want anders zou op deze ellende geen dankbaarheid hebben kunnen volgen, hoewel de herplaatsing tot 1947 zou duren, mede door het gebrek aan de benodigde materialen.

Voor ieder die belangstelling heeft voor dit